

prof. dr sc. Irma Deljković,
doktorica kriminalističkih nauka,
vanredna profesorica na Fakultetu za kriminalistiku,
kriminologiju i sigurnosne studije Univerziteta u Sarajevu.

Adnan Fazlić,
magistar kriminalistike,
asistent na Katedri za kriminalistiku,
Fakultet za kriminalistiku,
kriminologiju i sigurnosne studije Univerziteta u Sarajevu.

ZNAČAJ METODE KRIMINALISTIČKOG PROFILIRANJA ZA PLANIRANJE KRIMINALISTIČKOG ISTRAŽIVANJA

Sažetak

Rad razmatra metodu kriminalističkog profiliranja koja implicira proces zaključivanja o osobinama ličnosti, bihevioralnim tendencijama, geografskoj lokaciji i demografskim ili biografskim deskriptorima počinioca krivičnog djela, zasnovan na karakteristikama konkretnog zločina (ili više njih). Svrha ove metode ogleda se u smanjenju kruga potencijalno osumnjičenih osoba, a njen značaj najveći je u kompleksnim kriminalističkim istragama krivičnih djela sa nepoznatim počiniocem. Shvaćena u pomenutom kontekstu, metoda kriminalističkog profiliranja pretpostavlja stvaranje verzija o mogućem počiniocu krivičnog djela, zbog čega je izravno povezana sa procesom planiranja kriminalističkog istraživanja, posebno u slučajevima kada konvencionalne metode kriminalističkog planiranja ne omogućavaju željeni napredak u pogledu otkrivanja i identifikacije počinioca krivičnog djela. Stoga, primarni cilj rada jeste ukazati na značaj metode kriminalističkog profiliranja za planiranje kriminalističkog istraživanja, pri čemu će u obzir biti uzeta interdisciplinarna struktura navedene metode. U tom smislu, u radu se naglašava i važnost timskog rada koji je imanentan heurističkoj djelatnosti u okviru kriminalističke obrade, a u kojem participiraju stručnjaci različitih specijalnosti.

Finalno, rad tretira i pitanje modela planiranja kriminalističke istrage, te se konkludira da neodvojiv segment budućih modela planskog kriminalističkog istraživanja predstavlja metoda kriminalističkog profiliranja.

Ključne riječi: *kriminalističko profiliranje, profiliranje ličnosti počinioca krivičnog djela, geografsko profiliranje, kriminalističko istraživanje, planiranje*

1. UVOD

Kriminalističko istraživanje predstavlja poseban kriminalistički spoznajni proces, čija je svrha determinirana prikupljanjem dovoljnog broja informacija o određenom kriminalnom događaju i njegovim učesnicima. Pavišić, Mody i Veić (2006, s. 33), kriminalističko istraživanje definiraju kao mikroanalizu, odnosno rekonstrukciju događaja iz prošlosti, koja istraživanjem neposredno rekonstruira stvarnu, objektivnu i subjektivnu strukturu krivičnog djela. No, kako bi se prošlost rekonstruirala, nužne su informacije personalne i materijalne prirode, odnosno, potrebno je opažanje, prikupljanje i evaluiranje kriminalističkih informacija (Osterburg i Ward, 2014). U pomenutom procesu, izuzetan značaj ima istražna psihologija, koja implicira primjenu koherentnog konglomerata psihologijskih i kriminalističkih znanja i vještina s ciljem unapređenja efikasnosti i efektivnosti kriminalističkog postupanja (Deljkic i Fazlic, 2015). Na značaj primjene psihologije u istražne svrhe, ukazao je još davne 1898. godine i osnivač kriminalistike Hans Gross u svom djelu “*Kriminalna psihologija*”. Naime, iznoseći svoja zapažanja i promišljanja o istraživanju zločina i njihovih počinitelja, Gross je posebno istakao važnost poznavanja svih informacija o kriminalnoj subkulturi i načinu njenog djelovanja, i to koristeći sve detalje sa mjesta zločina s ciljem razumijevanja profila mogućeg počinioca (Canter i Youngs, 2009, s. 64). Danas je pak sasvim sigurno da psihologijska znanja i vještine mogu doprinijeti planiranju i provođenju procesa kriminalističkog istraživanja krivičnih djela, te utvrđivanju i procesuiranju njihovih počinitelja. Preciznije govoreći, prikupljanje i evaluacija informacija, te odlučivanje, čine temeljne faze kriminalističkog istražnog procesa u kojima se pomenuta znanja i vještine apliciraju.

Iako postoji širok dijapazon diferentnih načina kojima psihologija može doprinijeti kriminalističkom istražnom postupku, njen najveći doprinos se ipak ogleda u oblasti profiliranja počinitelja krivičnih djela (Canter i Youngs, 2009). Ovdje treba istaći da je psihologijski aspekt kriminalističkog istraživanja fokusiran primarno na sljedeća tri pitanja: 1. Koja biheviorna svojstva ispoljena u okviru zločina bitno doprinose otkrivanju i uspješnom krivičnom gonjenju počinioca krivičnog djela? 2. Koji zaključci mogu biti doneseni o karakteristikama počinioca krivičnog djela i kao takvi doprinijeti njegovom otkrivanju? 3. Postoje li druga

krivična djela koja su izvršena od strane istog počinioca? (Canter i Alison, 2000; cit. u Bartol i Bartol, 2008, s. 80). Kako bi se dobili odgovori na navedena pitanja, istražna psihologija se koristi metodom kriminalističkog profiliranja počinitelja krivičnih djela, koja za cilj ima usmjeriti operativno postupanje kriminalističkih istražilaca, te se javlja kao relativno nova metoda kriminalističkog planiranja (Simonović, 2004). Definirano kao proces identifikacije osobina ličnosti, tendencija u ponašanju, geografske lokacije i demografskih ili biografskih deskriptora počinioca na osnovu karakteristika zločina (Bartol i Bartol, 2004; cit. u Bartol i Bartol, 2008, s. 82), kriminalističko profiliranje čini važan segment rekonstruiranja zločina, odnosno utvrđivanja činjenica o postojanju zločina i otkrivanja njegovog počinioca. Naime, kako postavljanje i provjeravanje verzija predstavlja neizostavnu komponentu kriminalističkog istraživanja, tako je metoda kriminalističkog profiliranja koja pretpostavlja stvaranje verzija o mogućem počiniocu krivičnog djela, izravno povezana sa procesom planiranja kriminalističkog istraživanja. Stoga rad pretendira da predstavi značaj metode kriminalističkog profiliranja za planiranje kriminalističkog istraživanja, a imajući u vidu činjenicu da pomenuta metoda može doprinijeti istraživanju velikog spektra nezakonitih aktivnosti, a ne samo pojedinih krivičnih djela. Kako bi se osiguralo što potpunije razumijevanje naslovne problematike, rad se bavi i diskursom o naučnoj utemeljenosti ove metode i implikacijama njene primjene za kriminalističko istraživanje.

2. KRIMINALISTIČKO PROFILIRANJE

Kriminalističko profiliranje¹ se definira kao “metoda identifikacije počinioca krivičnog djela koja se zasniva na analizi značajki krivičnog djela i žrtve, te načina na koji je djelo izvršeno“ (Embar-Seddon i Pass, 2006, s. 872). Isti autori, nastanak ove metode vezuju za ime Jacob F. Fries-a, koji je 1820. godine napisao priručnik iz oblasti kriminalne antropologije i prvi ukazao na specifičnu povezanost izvršenog krivičnog djela sa karakteristikama počinioca. S druge strane, Rainbow, Gregory i Alison (2014) invenciju i razvoj metode kriminalističkog profiliranja pripisuju Jedinici za naučnu analizu ponašanja američkog Federalnog istražnog biroa (e. *Federal Bureau of Investigation* - FBI), koja je ovu metodu definirala kao proces zaključivanja o karakteristikama počinioca na osnovu specifičnosti koje je ispoljio prilikom izvršenja krivičnog djela.²

¹ Osim naziva „kriminalističko profiliranje“, u literaturi su prisutni nazivi: bihevioralno profiliranje, profiliranje mjesta zločina, profiliranje ličnosti počinioca krivičnog djela, psihološko profiliranje, kriminalistička istražna analiza, a u novije vrijeme određena skupina autora ovu metodu podvodi pod pojam „istražna psihologija“ (Turvey, 2012). S druge strane, Kapardis (2010) navodi da ovaj pojam podrazumijeva „sociopsihološko profiliranje“ jer temeljito izrađen profil ne predstavlja samo crte određene ličnosti, nego, između ostalog, obuhvata sociodemografske podatke kao što su starosna dob, rasa, spol, zanimanje i nivo obrazovanja.

² Metoda kriminalističkog profiliranja primarno se počela primjenjivati u Sjedinjenim Američkim Državama, a tek nešto kasnije i na evropskom kontinentu (Crighton, 2015).

Osnovu procesa kriminalističkog profiliranja predstavljaju dokazi, posebno oni pronađeni na mjestu zločina, a koji se analiziraju s ciljem utvrđivanja crta ličnosti vjerovatnog počinioca (Chifflet, 2015). S tim u vezi, svrha ove metode jeste identifikacija personalnih i demografskih karakteristika počinitelaca putem analize krivičnih djela koja su počinili. Kako bi se izbjeglo pogrešno tumačenje, Pinizzotto i Finkel (1990) ističu da kriminalističko profiliranje ne služi za individualizaciju počinioca krivičnog djela, već za utvrđivanje tipa osobe koja je izvršila konkretno krivično djelo. U tom smislu, težnja ka individualizaciji počinioca krivičnog djela može dovesti do predrasuda i zloupotrebe ovog metoda, odnosno do njegove hazardne primjene. Kako bi se izbjegle zloupotrebe, u praksi je razvijen širok spektar vjerodostojnih, induktivnih (statističkih/iskustvenih) i deduktivnih (logičkih/racionalnih) tehnika kriminalističkog profiliranja koje služe otkrivanju vjerovatnog počinioca krivičnog djela, sužavanju kruga osumnjičenih osoba, povezivanju različitih kriminalnih slučajeva, te planiranju kriminalističke djelatnosti usmjerene na rasvjetljavanje konkretnog slučaja (Turvey, 2012). Ipak, određeni autori (Douglas, Burgess, Burgess i Ressler, 2006; Palmiotto, 2013) smatraju da kriminalističko profiliranje nije aplikabilno nasva krivična djela, već samo na ona čiji *modus operandi* ukazuje na psihopatologiju počinioca. Nasuprot tome, Crighton (2015) tvrdi da je razvoj različitih, naučnih i empirijski utemeljenih pristupa omogućio primjenu ove metode u okviru rasvjetljavanja najučestalijih krivičnih djela kao što su npr. razbojništva ili teške krađe. Također, Canter i Youngs (2009) navode, da je metodu kriminalističkog profiliranja moguće primijeniti na različite vrste kriminalnih aktivnosti, kao što su: imovinski delikti, seksualni delikti, ubistva, organizirani kriminal i terorizam. Uprkos tome, praksa pokazuje da se metoda kriminalističkog profiliranja još uvijek primarno vezuje za rasvjetljavanje užeg kruga krivičnih djela. U navedenom kontekstu, Howitt (2002) izdvaja najznačajnije karakteristike kriminalističkog profiliranja koje u svojoj praksi primjenjuje američki Federalni istražni biro: (1) tendencija da sekriminalističko profiliranje u značajnoj mjeri oslanja na iskustvo i intuiciju; (2) relativno mali broj empirijskih potvrdavalidnosti ove metode, u odnosu na široku zastupljenost kriminalističkog profiliranja; (3) fokusiranje na teška, bizarna i ekstremna krivična djela kao što su serijska, seksualno motivirana ubistva; i (4) opsežan kontakt profajlera sa cjelokupnim istražnim timom u svim fazama istrage. Nadalje, bitno je istaći, da je za kriminalističko profiliranje u okviru otkrivačke djelatnosti iznimno važan timski rad. Naime, timski rad determinira interdisciplinarnu strukturu kriminalističkog profiliranja, koja, kao takva, podrazumijeva involviranost stručnjaka iz domena kriminalistike, kriminologije, forenzičke psihologije, psihijatrije, sudske medicine i slično. Ovakva struktura kriminalističkog profiliranja u značajnoj mjeri omogućava svestran i kreativan pristup planiranju kriminalističkog istraživanja (Simonović, 2004).

U cilju što sveobuhvatnijeg sagledavanja problematike vezane za primjenu kriminalističkog profiliranja u kriminalističkoj praksi, potrebno je

spomenuti i geografsko profiliranje kao specifičan oblik ove metode. Kanadski kriminolog, Kim Rossmo, koji je veći dio naučne karijere posvetio izučavanju metode geografskog profiliranja, istu definiše kao “istražnu metodologiju koja koristi lokacije serije međusobno povezanih krivičnih djela s ciljem utvrđivanja najvjerojatnijeg mjesta na kojem boravi počinitelj” (2000, s. 1). Metoda se uglavnom primjenjuje u slučajevima serijskih ubistava, silovanja, paljevina, razbojništava, eksplozija, ali je pogodna i za primjenu u pojedinačnim slučajevima, pod uslovom da postoji više mjesta izvršenja krivičnog djela ili, pak, da postoje neke druge signifikantne geografske karakteristike.

3. PROFILIRANJE U FUNKCIJI PLANIRANJA KRIMINALISTIČKOG ISTRAŽIVANJA

Planiranje kriminalističkog istraživanja temeljni je preduslov za objektivno i potpuno otkrivanje krivičnih djela i njihovih počinitelja, jer bi u suprotnom, pomenuti postupci bili obilježeni velikim propustima (Simonović, 2004; Vodinić i Aleksić, 1990). Planiranje se kod kriminalističkog istraživanja realizira postavljanjem konkretnih operativnih modela i planova, a krivično djelo se posmatra kao sistematsko-strukturni model (Pavišić et al., 2006). Zadaci planiranja kriminalističkog istraživanja određuju se kao planiranje načina za utvrđivanje istine i dokazivanje, postavljanje verzija i istražnih pitanja, određivanje zadataka istraživanja, utvrđivanje u materijalno-pravnom i kriminalističkom smislu najsvrsishodnijeg načina istraživanja i taktike postupanja uz pomoć logičkih prognoziranja, te kao utvrđivanje organizacijski racionalnog toka kriminalističkog istraživanja. Cilj je ostvariti tačnost, preciznost, efikasnost, brzinu, ekonomičnost postupanja, te objektivnost i temeljitost u radu kriminalističkih istražilaca.

Kada je riječ o primjeni metode kriminalističkog profiliranja kod kriminalističkog istraživanja, treba istaći da se radi o savremenom pristupu kriminalističkom planiranju, utemeljenom na korištenju kvalificiranih analitičkih postupaka za formiranje verzija koje će usmjeriti kriminalističku djelatnost istražilaca, te interdiscipliniranoj struktuiranosti aktera u postupku planiranja (Simonović, 2004). Međutim, kako bi se shvatila značaj ova metode kod planiranja kriminalističkog istraživanja, nužno je najprije krenuti od njenog nešto drugačijeg pristupa prikupljanju početnih informacija o izvršenom krivičnom djelu, nego je to slučaj sa konvencionalnim metodama planiranja. Naime, ova metoda izrazitu pažnju poklanja uočavanju i opisu relevantnih informacija o zločinu i njegovom počiniocu, te njihovom pravilnom dokumentiranju, rukovodeći se pri tom stavom da dedukcije kriminalističkih istražilaca same po sebi ne mogu osigurati dovoljno preciznu opservaciju (Canter i Youngs, 2009). No, kako ovdje ne bi došlo do pogrešne interpretacije, u smislu da pomenuta metoda ne koristi deduktivno zaključivanje, treba istaći, da ona pak dodatno

insistira i na primjeni potvrđenih principa istražne psihologije koji omogućavaju uočavanje i tumačenje skrivenih znakova koji ukazuju na osobine ličnosti ili psihodinamiku počinitelja krivičnih djela. Metoda se koristi kako deduktivnim profiliranjem kao procesom zaključivanja koji proizlazi iz konvergencije fizičkih i bihevioralnih dokaznih obrazaca vezanih za određeni zločin ili niz povezanih zločina, tako i empirijski zasnovanim induktivnim profiliranjem, koje implicira prikupljanje empirijskih dokaza u cilju podrške zaključaka koji referiraju na odnos krivičnog djela i počinioca (Canter, 1994, cit. u Canter i Youngs, 2009, s. 30; Profiling methods, 2016, 6; Canter, 2000). Iz navedenog proizlazi, da je metoda usmjerena na specifičnost, preciznost i sistematičnost kod uočavanja i prikupljanja informacija koje su kriminalistički relevantne. Naime, fokus je na uočavanju i prikupljanju specifičnih informacija koje omogućavaju konkluziju o karakteristikama počinitelja krivičnih djela, a ne samo općenitih informacija o počinjenom krivičnom djelu. Stoga se kao neminovne komponente procesa profiliranja javljaju viktimologija, mjesto zločina, forenzički dokazi i bihevioralna analiza (Shinder i Cross, 2008, s. 83).

Za razliku od konvencionalnih modela kriminalističkog planiranja, gdje planiranje započinje nakon prikupljanja prvih informacija o izvršenom krivičnom djelu, planiranje kriminalističkog istraživanja primjenom metode kriminalističkog istraživanja počinje već u fazi prikupljanja informacija. Kako za kriminalističko profiliranje poseban značaj ima prikupljanje informacija na mjestu krivičnog događaja, tako se i unaprijed planira prikupljanje specifičnih informacija, koje treba da omoguće stvaranje psihološkog portreta nepoznatog počinioca. Drugim riječima, takvih informacija koje omogućavaju identifikaciju mentalnih, emocionalnih i psiholoških karakteristika nepoznatog počinioca (Hess i Hess Orthmann, 2010). Dakle, moglo bi se reći, da se ovakve informacije javljaju kao posebne u odnosu na generalne informacije koje se prikupljaju na mjestu krivičnog događaja s ciljem identifikacije žrtve i počinioca, te spoznaje drugih okolnosti koje su u vezi sa krivičnim djelom (npr. utvrđivanje vremena izvršenja krivičnog djela, modusa izvršenja, i dr.). No, kako se proces profiliranja koristi svim dostupnim informacijama o krivičnom djelu, mjestu krivičnog djela i žrtvi, s ciljem sačinjavanja profila nepoznatog počinioca, ali i osiguranja potkrepljujućih informacija o poznatom počiniocu (Ainsworth, 2001; Hess i Hess Orthmann, 2010), time se onda u razmatranje obligatorno uzimaju sve fotografije sa mjesta zločina, uključujući i detaljne fotografije tjelesnih povreda žrtve te fotografije bilo kakvog sakaćenja, odnosno unakazivanja, kao i fotografije područja izvan neposrednog mjesta zločina; skice mjesta krivičnog događaja; informacije koje se odnose na stanje odjeće žrtve; informacije o promijenjenosti/nepromijenjenosti mjesta zločina. Također, pored navedenog, spoznaja činjeničnog stanja obuhvata i nalaze svih provedenih vještačenja, informacije o geografskom obrascu zločina,³ policijske izvještaje, kompletne osnovne

³ Npr. kako je počinitelj došao do mjesta zločina i kako je napustio ovo mjesto, ili gdje počinitelj živi.

informacije o žrtvi (Hess i Hess Orthmann, 2010, s. 212; Douglas, Ressler, Burgess, i Hartmann, 2016; Muller, 2000). Međutim, kada je riječ o policijskim izvještajima, Douglas et al. upozoravaju, da osobe koje vrše profiliranje ne bi trebale u ovaj proces inkorporirati materijale koji sadrže informacije o mogućim osumnjičenim osobama, jer bi takve informacije mogle podsvjesno utjecati da se izradi profil počinioca koji odgovara osobama koje se već sumnjiče (2016, s. 6).

Nakon što se prikupe sve potrebne informacije, slijedi analitička faza planiranja, u kojoj metod kriminalističkog profiliranja dolazi do svog punog izražaja, s obzirom na to da se u ovoj fazi vrši analiza spoznatog činjeničnog stanja i strukturalna analiza krivičnog djela, tesačinjavaju i provjeravaju verzije o mogućem počiniocu krivičnog djela i samom krivičnom djelu (Simonović, 2004). Metod kriminalističkog profiliranja na ovu fazu referira kao na proces donošenja odluka i analize zločina. U naznačenoj fazi se najprije vrši preliminarna analiza informacija, odnosno njihova organizacija i diferencijacija, te se temeljem potonjeg formira osnova strukture za odlučivanje (Douglas et al., 2016; Muller, 2000). Preciznije, utvrđuju se faktori koji se odnose na samo krivično djelo (npr. tip određenog krivičnog djela, namjera počinioca, rizični status žrtve, i dr.), te se sačinjava profil osobe koja je počinila krivično djelo. Profil obuhvata osnovne informacije (demografske) o osobi, njene fizičke karakteristike, navike, uvjerenja i vrijednosti; prethodno ponašanje koje je vodilo do zločina, i ponašanje *postdelictum*. No, to nije sve. Naime, kako bi se konstruirao finalni profil počinioca krivičnog djela, osoba koja provodi profiliranje vrši misaonu rekonstrukciju toka krivičnog djela s ciljem da se utvrdi slijed događaja, odnosno: kakvo je bilo ponašanje počinioca, kako je počinilac planirao i počinio krivično djelo, na koji način je izvršena selekcija žrtve, kakva je bila motivacija počinioca za izvršenje djela, i drugo. Validacija profila implicira podudarnostsa ranijim rekonstrukcijama krivičnog djela, prikupljenim dokazima, te modelima procesa donošenja odluka. U slučaju nedostatka podudarnosti sa navedenim, vrši se preispitivanje svih dostupnih podataka (Muller, 2000; Douglas et al., 2016, s. 12). Treba istaći da profil počinioca sadrži podatke o starosnoj dobi, spolnoj pripadnosti, rasi, visini i težini, fizičkom, mentalnom i psihološkim stanju; području stanovanja, ranijem kriminalnom dosijeu, obrazovanju, zaposlenju, te da li je počinilac od ranije bio poznat žrtvi; kao i druge detalje (Hess i Hess Orthmann, 2010, s.213).

Dobijeni profil počinioca krivičnog djela usmjerava dalju kriminalističko-operativnu djelatnost i omogućava utvrđivanje sadržaja kako operativnih mjera i radnji, tako i dokaznih radnji koje treba poduzimati. Slijedom toga, istražne preporuke mogu se odnositi: na pronalazak počinioca,⁴ poduzimanje radnji za provjeru i utvrđivanje njegovog identiteta, određivanje taktike obavljanja informativnog razgovora sa počiniocem odnosno njegovog ispitivanja, pronalazak potencijalnih svjedoka, provjeru alibija, kao i na druge mjere i radnje. Značaj sačinjenog profila počinioca posebno je značajan za planiranje kriminalističke

⁴ Npr. u kojem području tragati za počiniocem.

djelatnosti u slučajevima kada je nepoznat motiv počinjenja krivičnog djela, zatim u slučajevima kada postoji veći broj osoba koje se sumnjiče za počinjenje zločina, te kod istraživanja pojedinih krivičnih djela (npr. ubistva i silovanja). Finalno, ne treba zanemariti ni činjenicu da metod kriminalističkog profiliranja može pomoći i kod prognoziranja budućih radnji počinioca krivičnog djela, što može biti od izuzetne važnosti za planiranje kriminalističkog rada (Canter i Youngs, 2009).

4. DISKUSIJA

Iako je danas primjena metode kriminalističkog profiliranja akceptirana u svrhe kriminalističkog istraživanja, ipak postoji znatan broj policijskih agencija diljem svijeta koje iskazuju skepsu prema ovoj metodi, odnosno radu kriminalističkih profajlera (Muller, 2000, s. 234). S druge strane, i naučna zajednica dijeli suprotstavljenja mišljenja glede ove metode, te već izvjesno vrijeme propituje njenu naučnu validnost, uglavnom svrstavajući je u domen pseudo-nauke. Kritike upućene metodi kriminalističkog profiliranja kreću se od oštrih do umjerenih, gdje ove prve ističu da profiliranje nikad nije predstavljalo naučno etabliranproces, već da se radi o metodi koja je suštinski zasnovana na osjećajima intuicije i neispravnim teorijskim pretpostavkama koje su konzistentne sa educiranim nagađanjima i maštanjima. Za razliku od ove, umjerena kritika pak poziva na uspostavljanje većeg stepena naučne validacijekod kriminalističkog profiliranja (Swanson, Chamelin, Territo, i Taylor, 2012, s. 200). Međutim, kako bi se u potpunosti razumio ovaj kritički diskurs, treba istaći da postoje divergentni pristupi kriminalističkom profiliranju, gdje se kao tri najvažnije paradigme profiliranja počinitelaca krivičnih djela javljaju: dijagnostička evaluacija (*e. diagnostic evaluation*), analiza mjesta zločina (*e. crime scene analysis*) i istražna psihologija (*e. investigative psychology*) [Wilson, Lincon, i Kocsis, 1997; cit. u Muller, 2000, s. 236].

I dok se dijagnostička evaluacija uglavnom oslanja na kliničke procjene praktičara (ponajprije psihologa i psihijatara), te ovom pristupu nije posvećena znatna pažnja u okviru rasprave o naučnoj validaciji, druga dva pristupa (posebice analiza mjesta zločina) izložena su serioznim naučnim analizama i diskusijama. Analizi mjesta zločina kao najpopularnijem pristupu, a kojeg koristi američki Federalni istražni biro, pripisuje se velika mjera oslanjanja na iskustvo i intuiciju prilikom profiliranja, a oba elementa je teško empirijski testirati. Ipak, u vezi sa prethodno navedenim, potrebno je sagledati i stanovišta drugih autora koji zagovaraju tezu o primjeni intuicije i iskustva u kriminalističkoj praksi. Tako, Deljkic (2016, s. 53) smatra da kriminalističko mišljenje treba da bude zasnovano na logici, intuiiciji, sumnji, znatiželji, mašti, kreativnosti i praktičnom iskustvu. Nadalje, Sonne (2006, s. 122) navodi da istražiocu okviru kriminalističke djelatnosti vrlo često "koriste intuiciju, slijede predosjećaj i stvaraju pretpostavke

utemeljene na bogatom praktičnom iskustvu”, dok Pavišić et al. (2006) smatraju da intuicija predstavlja jedan od osnova predviđanja u kriminalistici, a da predviđanje ima ključnu važnost za planiranje kriminalističkog istraživanja. S obzirom na to da kriminalističko istraživanje predstavlja specifičan spoznajni proces koji podrazumijeva postojanje kriminalističkog mišljenja kao posebne intelektualno-intuitivne djelatnosti, onda je evidentno da se pomenuti pristup ne može isključivo posmatrati kroz prizmu empirijske validacije.

Za razliku od prethodna dva pristupa, pristup istražne psihologije aplicira psihologijsko znanje u okviru kriminalističkog istraživanja i empirijski je testiran (Muller, 2000). Međutim, uprkos činjenici da primjena psihologije u istražne svrhe ima veliku važnost, Copson i njegove kolege (1997) kritizirale su potonji pristup, navodeći da su statistički pristupi profiliranju koje koristi istražna psihologija pouzdani samo onoliko koliko su pouzdani podaci na kojima se zasnivaju (cit. u Muller, 2000, s. 252). Nasuprot navedenim tvrdnjama, Petherick i Turvey (2012) smatraju da istražna psihologija, za razliku od subjektivnih pristupa, pruža naučnu i sistematsku osnovu za otkrivanje, istraživanje i procesuiranje krivičnih djela. Konkretni doprinos ove bihevioralne nauke referira na sve faze kriminalističkog istraživanja, od prikupljanja kriminalistički relevantnih informacija i aktivnosti policijskih službenika usmjerenih na identifikaciju počinioca, pa sve do pripreme slučaja za sud. Utemeljitelj istražne psihologije, David Canter (2008), tezu o značaju ove psihološke discipline argumentira navođenjem rezultata širokog opusa naučnih studija s kraja 20. i početka 21. stoljeća (npr. Canter i Fritzon, 1998; Lobato, 2004; Youngs, 2004; Santtila, Junkkila i Sandnabba, 2005), koje su empirijski potvrdile postojanost veze između načina izvršenja krivičnog djela i karakteristika počinioca, te konsekventno tome, ukazale na mogućnost njenog utvrđivanja putem metoda istražne psihologije.

Uprkos nedosljednostima koje se vezuju za metodu kriminalističkog profiliranja, u okviru naučne zajednice je prisutan značajan broj protagonista utilitarnosti ove metode. Shodno tome, Wilson, Lincoln i Kocsis (1997) navode da metoda kriminalističkog profiliranja ima neusmjenjiv značaj za planiranje kriminalističke djelatnosti, te smatraju da utilitarnostove metode posebno dolazi do izražaja kada je riječ o seriji krivičnih djela, odnosno većem broju mjesta izvršenja povezanih krivičnih djela. Navedeno u konačnici omogućava ekstrapolaciju i komparaciju kriminalističkih informacija, te se na taj način vrši povezivanje i prioritizacija relevantnih činjenica, kao i eliminacija i relevantnih činjenica, čime se direktno unapređuje proces odlučivanja u istrazi. Ukazujući na činjenicu da kriminalističko istraživanje predstavlja proces donošenja niza bitnih odluka, Canter i Youngs (2005; 2009) konstatiraju da ovaj proces može biti unaprijeđen tako što se širok opseg informacija sa mjesta zločina predstavi u sažetoj formi. U navedenom kontekstu, identifikacija najznačajnijih karakteristika krivičnog djela i počinioca, te njihovo sažeto prezentiranje u obliku (geo)bihevioralnog profila, predstavljaju viši nivo podrške procesu

odlučivanja u istrazi. Pored navedenog, metoda kriminalističkog profiliranja ima izniman značaj i u slučajevima informacijskog deficita, odnosno kada tradicionalne kriminalističke mjere i radnje ne osiguraju dovoljan činjenični supstrat u inicijalnoj fazi kriminalističke istrage. S tim u vezi, Youngs i Zeyrek-Rios (2014) ističu da se, u ovakvim slučajevima, utilitarnost kriminalističkog profiliranja manifestira u fazi prikupljanja informacija o psihološkim karakteristikama krivičnog djela ili, pak, evaluacije mjesta izvršenja krivičnog djela. Time kriminalističko profiliranje predstavlja istražni alat koji omogućava alternativni pristup planiranju i usmjeravanju kriminalističke djelatnosti. Nadalje, u prilog kriminalističkog profiliranja govore i rezultati naučnih studija koje su empirijski testirale utilitarnost ove metode. Jednu takvu studiju u Holandiji su proveli Jackson, Van Hoppen i Herbrink (1993, cit. u Wilson, Lincoln i Kocsis, 1997, s. 5) i ona je obuhvatila evaluaciju 42 slučaja kriminalističkog profiliranja. Nalazi studije su pokazali da je kriminalističko profiliranje imalo značajan utjecaj na definiranje ciljeva istrage u čak 40 slučajeva. Pored toga, vrijedna pomena je i studija koju je proveo Pinizzotto (cit. u Muller, 2000, s. 259), gdje su rezultati analize tehnike profiliranja koju je Federalni istražni biro (FBI) primijenio u 192 slučaja, pokazali, da je, kriminalističko profiliranje u 77% slučajeva imalo značajnu ulogu u usmjeravanju kriminalističke djelatnosti.

Imajući u vidu prethodno izloženo, čini se ispravnim konstatirati da metoda kriminalističkog profiliranja može biti izuzetno korisna za planiranje kriminalističke djelatnosti. Ipak, navedena konstatacija implicira uzimanje u obzir i određenih ograničenja, koja primarno referiraju na činjenicu da organizacijski i sadržajni aspekti primjene ove metode trebaju dodatna empirijska testiranja. Međutim, valja napomenuti da empirijsko testiranje određenih komponenti ove metode nije izvodljivo, što Cooley (2012) objašnjava činjenicom da se kriminalističko profiliranje uglavnom zasniva na korištenju tzv. psiholoških tragova, koji procesu identifikacije daju apstraktan karakter. S druge strane, proces identifikacije osoba na osnovu fizičkih tragova ima konkretan i vizuelni karakter, zbog čega je prihvatljivost rezultata ovog procesa u značajnoj mjeri izraženija. Uprkos navedenom, Girod (2015) sugerira da kriminalističko profiliranje može biti postojan osnov kritičkog promišljanja i logičkog zaključivanja (induktivnog i deduktivnog). Drugim riječima, ovaj autor smatra da metod kriminalističkog profiliranja ne treba posmatrati kao "kristalnu kuglu" za proročka kazivanja, već kao prognostički alat za razvoj i eksploatiranje postojećih psiholoških tragova (s. 121). Sličnog stava je i Simonović (2004), koji naglašava da kriminalističko profiliranje treba razumjeti kao pomoćni alat koji služi osmišljavanju strategije planiranja operativne djelatnosti, a ne razrješavanju krivičnih djela. Dodatno, treba pomenuti i autore (npr. Muller, 2000; Howitt, 2002; Simonović, 2004; Hess i Hess Orthmann, 2010) koji smatraju da rezultate kriminalističkog profiliranja ne treba tumačiti *per se*, već u kontekstu svih drugih dokaza.

5. ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

Bez obzira da li se radi o profiliranju ličnosti počinioca krivičnog djela ili pak geografskom profiliranju, metoda profiliranja treba biti posmatrana kao pomoćni istražni alat koji istražiocima trebaju primjenjivati u određenim situacijama. Shodno tome, kada se govori o navedenoj metodi, akcentat treba biti stavljen na njen atribut "pomoćna". Drugim riječima, navedeni atribut ukazuje da se radi o metodi čiji rezultati trebaju biti uzeti u obzir, ali u kontekstu drugih operativnih i dokaznih radnji, te povećanja vrijednosti njihovih rezultata. Nasuprot tome, svako jednostrano oslanjanje na rezultate metode kriminalističkog profiliranja ukazuje na shvatanje ove metode kao supstituta za dobro isplaniranu kriminalističku djelatnost, što može imati kontraproduktivan efekat u kontekstu kriminalističke istrage. Stoga držimo, da bi ispravan zaključak podrazumijevao shvatanje metode kriminalističkog profiliranja kao sastavnog dijela procesa planiranja kriminalističke djelatnosti, pri čemu se konkretan značaj ove metode za planiranje kriminalističke djelatnosti ogleda u pružanju pomoći prilikom utvrđivanja istražnih prioriteta. Osim toga, relevantnost kriminalističkog profiliranja ogleda se i u indirektnim procjenama ličnosti počinioca, a temeljem kojih je moguće planirati taktički pristup ispitivanju osumnjičene osobe, te razvijanju strategije postupanja u okviru pretkrivičnog i krivičnog postupka. U konačnici, zaključci do kojih se dođe prilikom kriminalističkog profiliranja, mogu biti iskorišteni za analizu smrtnih slučajeva pod nerazjašnjenim okolnostima, pripremu i planiranje pretresanja osoba i objekata, teprocjenu opasnosti i povezivanja slučajeva koji ranije to nisu bili.

Kada je riječ o naučnim istraživanjima koja razmatraju problematiku kriminalističkog profiliranja, evidentno je da unutar naučne zajednice postoje brojne kontradiktornosti, ali i neriješena pitanja na koja je potrebno odgovoriti: Na koji način konceptualizirati studiju tako da rezultati iste budu prihvatljivi i pouzdani? Na koja krivična djela se fokusirati? Na koji način odabrati profajlere koji će učestvovati u istraživanju? Koji su to indikatori uspješnosti metode kriminalističkog profiliranja – broj identificiranih počinitelja, smanjenje protoka vremena potrebnog za otkrivanje počinioca, subjektivni stav kriminalističkih istražilaca o kriminalističkom profiliranju ili, pak, neki drugi pokazatelj? Temeljem navedenog, moguće je zaključiti da će buduća istraživanja biti suočena sa brojnim izazovima praktičnog i konceptualnog karaktera. Isto tako, rezultati dosadašnjih istraživanja nisu potvrdili apsolutnu ispravnost niti jedne od tri paradigme kriminalističkog profiliranja koje su elaborirane u ovom radu. Stoga, moguće je osnovano pretpostaviti da bi odgovore na prethodno postavljena pitanja mogla ponuditi naučna promišljanja koja impliciraju holistički pristup izučavanju kriminalističkog profiliranja. U navedenom kontekstu, holistički pristup bi podrazumijevao inovativan način izučavanja najvažnijih teorijskih i empirijskih postulata na kojima se zasnivaju dijagnostička evaluacija, analiza

mjesta zločina i istražna psihologija. Također, ovakav pristup bi pretpostavljao prevazilaženje teorijskih, praktičnih i konceptualnih praznina, odnosno kohezijsko povezivanje dijelova pomenutih paradigmi kriminalističkog profiliranja. Navedeni pravac naučnog promišljanja se čini smislenim, ukoliko se želi postići konsenzus između komponenti kriminalističkog mišljenja s jedne, i statističkih/empirijski utemeljenih komponenti, s druge strane. Nadalje, potrebno je naglasiti da su dosadašnja naučna istraživanja ukazala na izniman istražni potencijal metode kriminalističkog profiliranja. Shodno tome, razvoj i afirmacija metode kriminalističkog profiliranja predstavljaju imperativ za sva buduća naučna istraživanja, prvenstveno iz razloga što bi se na taj način u potpunosti istražio potencijal ove metode. Najzad, eksploatiranje svih mogućnosti kriminalističkog profiliranja bi omogućilo da pomenuta metoda postane bitan, pa čak i neizostavan segment budućih modela planskog kriminalističkog istraživanja.

LITERATURA

1. Ainsworth, P.B. (2001). *Offender Profiling and Crime Analysis*. Portland, OR: Willan Publishing.
2. Bartol, C.R. i Bartol, A.M. (2008). *Introduction to Forensic Psychology: Research and Application (Second Edition)*. US: Sage Publications, Inc.
3. Canter, D. (2008). *Criminal Psychology: Topics in Applied Psychology*. London: Hodder Education.
4. Canter, D. i Youngs, D. (2009). *Investigative Psychology: Offender Profiling and the Analysis of Criminal Action*. Chichester, UK: John Wiley & Sons Ltd.
5. Canter, D. V. (2000) *Offender profiling and criminal differentiation. Legal and Criminological Psychology*, 5 (1), 23-46.
6. Canter, D. V. i Youngs, D. E. (2005). Introducing Investigative Psychology. U: Tredoux, C., Foster, D., Allan, A., Cohen, A. i Wassenaar, D. (ur). *Psychology and Law* (332-343). Lansdowne: Juta and Co Ltd.
7. Chifflet, P. (2015). Questioning the Validity of Criminal Profiling: An Evidence-Based Approach. *Australian & New Zealand Journal of Criminology*, 48(2), 238-255.
8. Cooley, C. M (2012). Criminal Profiling on Trial: The Admissibility of Criminal Profiling Evidence. U: Turvey, B. E. (ur). *Criminal Profiling: An Introduction to Behavioral Evidence Analysis* (627-652). Oxford, UK: Academic Press/Elsevier.
9. Crighton, D. A. (2015). Offender Profiling. U: Crighton, D. A. i Towl, J. L. (ur). *Forensic Psychology*, Second Edition (33-44). Chichester, UK: John Wiley & Sons Ltd.

10. Deljković, I. (2016). *Kriminalistička taktika*. Sarajevo: Fakultet za kriminalistiku, kriminologiju i sigurnosne studije Univerziteta u Sarajevu.
11. Deljković, I. i Fazlić, A. (2015). Istražna psihologija kao okvir za primjenu psiholoških znanja i vještina u procesu kriminalističkog istraživanja. *Zbornik sažetaka „Dani kriminalističkih nauka“*, 1(1), 60-61.
12. Douglas, J. E., Burgess, A. W., Burgess, A. G. i Ressler, R. K. (2006). *Crime Classification Manual: A Standard System for Investigating and Classifying Violent Crimes*, Second Edition. San Francisco, CA: John Wiley&Sons Inc.
13. Douglas, J.E., Ressler, R.K., Burgess, A.W. i Hartman, C.R. (2016). *Criminal Profiling from Crime Scene Analysis*. Virginia: U.S. Department of Justice. Dostupno na: <http://www.all-about-forensic-psychology.com/support-files/criminal-profiling-from-crime-scene-analysis.pdf>, preuzeto 08.07.2016.
14. Embar-Seddon, A. i Pass, A. D. (2006). Offender profiling. U: Greene, J. R. (ur). *The Encyclopedia of Police Science*, Third Edition (872-875). New York, NY: Routledge, Taylor & Francis Group.
15. Girod, R. J. (2015). *Logical Investigative Methods: Critical Thinking and Reasoning for Successful Investigations*. Boca Raton, FL: CRC Press, Taylor & Francis Group.
16. Hess, K.M. i Hess Orthmann, C. (2010). *Criminal Investigation (9th Edition)*. USA: Delmar Cengage Learning.
17. Howitt, D. (2002). *Forensic and Criminal Psychology*. Harlow: Pearson Education.
18. Kapardis, A. (2010). *Psychology and Law: A Critical Introduction*, Third Edition. Cambridge, UK: Cambridge University Press.
19. Muller, D. A. (2000). Criminal Profiling: Real Science or Just Wishful Thinking? *Homicide Studies*, 4 (3), 234-264.
20. Osterburg, J. W. i Ward, R. H. (2014). *Criminal Investigation: A Method for Reconstructing the Past (7th Edition)*. Waltham: Anderson Publishing.
21. Palmiotto, M. J. (2013). *Criminal Investigation*, Fourth Edition. Boca Raton, FL: CRC Press, Taylor & Francis Group.
22. Pavišić, B., Modly, V., i Veić, P. (2006). *Kriminalistika* (treće izmijenjeno i dopunjeno izdanje). Zagreb: Golden marketing-Tehnička knjiga.
23. Petherick, W. A. i Turvey, B. E. (2012). Alternative Methods of Criminal Profiling. U: Turvey, B. E. (ur). *Criminal Profiling: An Introduction to Behavioral Evidence Analysis* (67-99). Oxford, UK: Academic Press/Elsevier.

24. Pinizzotto, A. J. i Finkel, N. J. (1990). Criminal personality profiling: An outcome and process study. *Law and Human Behavior*, 14, 215–233.
25. Profiling methods (2016). Dostupno na: <http://what-when-how.com/forensic-sciences/criminal-profiling/>, preuzeto 08.07.2016.
26. Rainbow, L., Gregory, A. i Alison, L. (2014). Behavioral Investigative Advice. U: Bruinsma, G. i Weisburd, D. (ur). *Encyclopedia of Criminology and Criminal Justice* (125-133). New York, NY: Springer Science & Business Media New York.
27. Rossmo, K. D. (2000). *Geographic Profiling*. Boca Raton, FL: CRC Press.
28. Shinder, D. L. i Cross, M. (2008). Scene of the Cyber Crime (Second Edition). Burlington, MA: Syngress Publishing, Inc./Elsevier, Inc.
29. Simonović, B. (2004). *Kriminalistika*. Kragujevac: Pravni fakultet u Kragujevcu.
30. Sonne, W. J. (2006). *Criminal Investigation for the Professional Investigator*. Boca Raton, FL: CRC Press.
31. Swanson, C.R., Chamelin, N.C., Territo, L. i Taylor, R. W. (2012). *Criminal Investigation (Eleventh edition)*. New York: McGraw Hill.
32. Turvey, B. E. (2012). History of criminal profiling. U: Turvey, B. E. (ur). *Criminal Profiling: An Introduction to Behavioral Evidence Analysis* (3-40). Oxford, UK: Academic Press/Elsevier.
33. Vodinelić, V. i Aleksić, Ž. (1990). *Kriminalistika*. Zagreb: Informator.
34. Wilson, P., Lincoln, R. i Kocsis, R. (1997). Validity, Utility and Ethics of Profiling for Serial Violent and Sexual Offenders. *Psychiatry, Psychology and Law*, 4(1), 1-11.
35. Youngs, D. i Zeyrek-Rios. E. Y. (2014). The Role of Psychology in Investigations. *Adli Tip Bülteni: The Bulletin of Legal Medicine*, 19(3), 135-145.

SUMMARY:

IMPORTANCE OF THE CRIMINAL PROFILING METHOD FOR PLANNING CRIMINAL INVESTIGATION

The paper examines the criminal profiling method that implies process of making inferences about personality traits, behavioral tendencies, geographical location, and demographic or biographical descriptors of an offender, based on characteristics of the crime (or crimes). The purpose of this method is reflected in narrowing down the circle of potential suspects, and its significance is the utmost in the complex criminal investigations of criminal offenses with the unknown perpetrator. Within this context, the criminal profiling method assumes framing

an investigative hypothesis about a possible offender for which reason this method is directly related to the process of planning criminal investigation, especially in cases where conventional methods of planning do not provide the desired improvement regarding detection and identification of an offender. Therefore, the primary aim of the paper is to highlight the importance of the criminal profiling method for planning criminal investigation, where the interdisciplinary structure of this method will be addressed. In this regard, the paper also devotes attention on teamwork that is immanent to heuristic activities of criminal investigation, and which involves experts in different specialities whose engagement provides versatile and creative approach to planning of criminal investigation. Finally, this paper discusses models of planning criminal investigation, where we conclude that the future models of criminal investigation planning should indivisibly include the criminal profiling method.

Key words: *criminal profiling, offender profiling, geographical profiling, criminal investigation, planning*